

KERESZTÉNY MAGVETŐ.

XVIII-ik évf.

Mártius, Április. 1883.

2-ik füzet.

A TANULÓK TÚLTERHELÉSE.

Sokan azt állítják, hogy az emberiségnek egy nemesebb cél utáni törekvésében nem lehet csigaléptekkel haladni. A tökély felé haladás a nemzetek életében némi gyorsaságot követel és gyakran a lépcsőzetes emelkedés csak idővesztegetés. Az újkori iskolázás a tanuló ifjúságot oly mennyiségben is szeretné tudományjal saturálni, milyen mennyiséget a görög és római ó-kornak még virágzása legmagasabb korában is alig találunk. Ha ez a törekvés valóban gyümölcsöket is teremne, akkor méltán büszkéek is lehetnénk reá. De a tapasztalat azt mutatja, hogy: „a jelenleg elterjedt és divatozó nevelési rendszer mellett elmecsevészedik a test és vele együtt a lélek is.“ Az alábbiakban célom e tárgy bővebb kifejtése.

A növendék ifjúság sokat tanul és keveset tud. A tanítványt úgy vezérelve tanítják, hogy tudja mind azt, a mit 10—12 tanárja az iskolának tud. Így tehát valamelyiket ezekből a tudományokból valahogy csak tanulja, a többit gyengén, némelyiket rosszul és e hája mellett, ha van önérzete vagy szégyene, egészségét rontja kisebb vagy nagyobb mértékben. Az autodidactusok a legtudósabbak, kérhetjük tőlök, vajjon ily módon lehet-e tudományt szerezni? Hol van olyan encyclopaedista, ki erre azt mondaná: ez az út, ezen haladjunk. De azt is mondhatják, hogy állításomban csalatkozom és bizonyítékokat kell felhoznom. Megteszem, megkísértem ilyeket felsorolni.

Az iskolák túlterhelése feletti panasz nem új, az időt körülbelől félszázra lehet tenni. Emberbarátok és figyelmes orvosok szemét nem kerülte ki és arra a meggyőződésre vezérelte, hogy sok gyermeknek testi egészségét az iskolai tanítás-módszer aláássa. Az ifjúság szellemi megerőltetése alatt szenved a test. Segítségre van szükség.

Dr. Lorinser C. J. bonni tanácsos 1836-ban egy könyvet adott ki: „Zum Schutz der Gesundheit in den Schulen.“ E könyv nemcsak a közönség figyelmét, hanem a hatóságokét is magára vonta. Ha csak belőle az alább idézendő tételeket méltatjuk is figyelemre, csodálkozunk kell, hogy e könyvben figyelmesen felsorolt tételek a tanítóvilágban visszhangra nem találtak és szinte egy félszáz mulva újból az

iskola túlterhelhetése ellen sikra kell szállani. De lássuk, mit mond Lorinser:

Amerika felfedeztetése óta nagy változás történt az emberek szellemi és testi életében. Az életmód sokszoros változtatása a testet fogékonyabbá tette a külbehatásokat illetőleg, félszepségek és betegségek örökölhetőbbeké lettek. Ingerlékenység, ideggyengeség, a tüdőök és altest beteges hajlama a szülőktől átszármazik az ivadékokra; ezek gyenge testalkattal jönnek a világra és ilyennel mennek az iskolába is. Itt azonban oly sors vár a gyermekekre, mely a még csirájában alvó betegségek közül sokat azonnal életkifejlésre hoz, legyen az akár gymnasium, akár másnemű iskola.

Főtényező a tantárgyak sokasága, a tanóráké és a házi feladatok száma. Az első zavart és eltompulást okoz a szellemben, a második a test természetes kifejlődését akadályozza és a harmadik azt eredményezi, hogy eme két káros befolyást az iskolán kívül nem elensúlyozhatja. A folytonos túlterhelésnek és izgalomnak kikerülhetlen következménye a gyengeség és eltompulás, s így a szellemi erő, melynek különösen a férfi és érettkorban kellene, hogy tettekben nyilvánuljon, már a növendék serdülő korában idő előtt tulcsigázódik és kimerül, s csakis a szervezetileg erősebbeknek jut az a szerencse, hogy testök egészsége tönkre nem megyen, s még ezeknél is tagadni nem lehet, hogy a későbbi korban meglátszik a túlterhelés káros hatása.

Az említett módon a szellemi mivelődés túl van hajtva és céltevesztett. E mellett a test, természet-ellenes kényszer által hanyargattatik. Épen az a szerv van megtámadva, melynek kiképződésére üde lég és testi mozgás okvetlenül szükséges, épen mint a növények tenyésztéséhez az eső és napfény. Egy ifju ember, egy serdülő növendék, naponta 6—8 órát kénytelen az iskolában ülni, e mellett nehány órát a lakáson dolgozni. A virágházak elmecsevészedett virágjai csak halavány növények, a sötét bánya menetekben dolgozó munkások nem kevésbbé halaványok, s ilyenek a gymnasiumi tanulók is. Halavány arcz, bágyadt szem, bágyadt test, nyomott kedély, s az üde ifju tűz és a bátor tekintet helyett öreges arczkifejezés. Ehez aztán járulnak a későbbi időben altesti bántalmak, emésztési zavarok és aranyéres bajok, melyek később az egész szervezetet szenvedő állapotba hozzák. Most már nem nagy ritkaság szorgalmas tanulóknál a nehézkort (hypochondria) észlelni s valóban szomorú dolog oly betegséget venni észre ifju embernél, mely rendes körülmények között csak is a késő életkorban szokott föllépni. Fentebb elé-

számlált állapotoknál többé-kevésbé a mellkas szervei is zavart mutatnak. Így oly ifju emberek, kiknek tüdője már születésöknél fogva gyenge, szenvedni fognak az előrehajlástól, mint ezt az írás, olvasás és rajzolásnál kell tenniök. Ha a gyermekek erősen figyelnek, a lélegzésnek különös neme áll elő, melynek neve rövid lélegzés (respiratio parva); a tüdők teljesen nem tágulnak ki, s így bennök a levegő nem ujul meg,

Az egész lélegzési működés ez említett módon tökéletlen s ha valamiképpen lehet gondolni, hogy a tuleröltetett tanulásból, miként azt számos példa mutatja, tüdő betegségek származnak, csak is eme hiányos vérkeringés és elégtelen vércsere miatt gondolható, s azt is könnyen meglehet érteni, hogy a rendes életműködési folyam eme zavarása, ha az ifju korban nem is okoz bajt, de káros utóhatása felléphet a 20-tól a 40 évig. Továbbá iskoláink berendezése, az emberi test egyik legnemesebb szervét, a szemet láterejében veszélyezteti. Határczott tények mutatják, hogy soha a rövid látás nagyobb arányban nem növekedett, mint jelenleg. A felsőbb osztályok $\frac{1}{10}$ -de szemüvegek hordására van kényszerítve.

A tényeket magok a szülők is látták, de az ok a nagy többség előtt ismeretlen maradt. Panaszoltak is a veszedelem ellen, de a bajt hagyták azért tovább terjedni.

Lorinser nyilatkozatait meglepetve hallották minden felé, állításai bizonyítékra találtak az orvosok részéről és néhány kitünő tanférfiú részéről is, mint pl. o. a kitünő Nimayeréről. Vizsgálni kezdték a dolgot és rábukkantak a tulerhelésre. A magasabb tanhatóságok figyelmüket erre fordították és véleményeket kérdeztek különösen a paedagogusoktól. A kormány hajlandó volt segíteni, a szülők várták a segedelmet. De a segedelem nem érkezett olyan könnyen, mit érteni is lehet. A szakférfiak pártemberek voltak. Lorinser ítélete első tekintetre kárhoyztató, becsületsértő volt a tanító testület ellen. Ha tulerhelhetés van, akkor első kötelessége azon a tanító testületnek segíteni. Hogy elegendhessenek orvosok iskolai dolgokba, ily állítás mindenesetre visszautasítást érdemel, és a visszautasításban nem is volt hiány; volt is ilyen, méltóságteljes is, haragos is, könnyelmű is, gyalázó, megvető, ellentmondó is, röviden sokféle írásban és szóban; de egy sem bizonyító. Végre a vihar megszűnt, néhány év mulva még szellője is elaludt az egész dolognak. A hatóságok figyelmeztették az intéző köröket, hogy ne terheljék túl a tanítványokat, de ez intés mellett is, még az emberséges és belátással biró tanítók sem tudtak segíteni a bajon.

Sőt a tudományok gyarapodván évről-évre terjedelemben, velök együtt a túlterhelés növekedett az iskolákban. A tudományra előkészítő iskolák a tantárgyak mennyiségét aggodalmasan szaporították.

A tudományok újra éledése óta a gymnasiumok voltak csaknem kizárólagosan a nemzeti tudományosság előkészítő iskolái és így méltán is nevezték humanus iskoláknak. Magasabb szellemi kiképzés bennök azáltal eszközöltetett, hogy a görög és római irodalomra főszóly volt fektetve. De az idők változtak s a történelem — bölcsészeti tudományok mellett — az emberiség akarata és szelleme a természet-tudomány és mennyiség-tani szakokra is irányult.

E tudományok életbevágó hasznát nem lehetett elvitatni és így a gymnasiumoknak, hogy valódi humanisticus becsök megmaradjon, a régi humanismus mellé még emez új elemet magukba kellett hogy vegyék.

A görög és latin nyelvek tudása az életszükségletek megszerzését nem bírta megteremteni. S a vegytan, természettan és természetrajz mind a gymnasiumok tantárgyai közé soroltattak, nem jó kedvből, de kikerülhetetlen szükségből. És mi lett ennek következménye, mint az elviselhetetlen túlterhelés. Az ó-classicus műveléshez az új realisticus képzést kellett csatolni. S így lett a modern gymnasialis nevelés, melynek szeme előtt az élet kelleke is ott lebegett, de a mely élettani és egészségi szempontból a tantárgyaknak olyan tulhajtott mennyiségét ölelte fel, hogy azt a benne felnövő ifjak sem megtanulni, sem pedig hasznosan átérteni nem tudták. De gondolhatjuk azt, hogy talán e közben a tanítási módszerek megkönnyebbültek vagy újabb módszerek is találtattak fel? Erre határozottan nem-mel felelhetünk. A történelmi és összehasonlító nyelvvizsgálatok a classicai nyelvek grammatikáját, exegesisét új nehéz elemekkel rakták meg és a tananyag, eltekintve az új tanítási módoktól, bajosabb és sokkal nehezebb lett. Ez valóban így van és mégis csodálatos, hogy e mellett hogy lehetett az új tantárgyakat is a gymnasiumokba bekebelezni. Hogy e példa bár látszólagosan megoldassék, csak egy út volt, a házi feladatoknak rendkívüli nagy mennyiségben, írásban való dolgoztatása. Ez az erőt tulfeszítette, érezték a tanítványok, látták a szülők és észrevették a tanárok. Több ország cultusministere ezen túlterheltetés ellen felszólyalt; Siléziában összegyűltek az igazgatók és e túlterheltetést megbeszélték; de mégis a tanítványokra nézve semmi könnyebbülés nem történt. A megvitatás eredménye csak az volt, hogy kimondották: 10 óra hetenként házi dolgozatra a VI. osztályt tul nem terheli; az V-öt 11 óra; a IV-et 15; a III-at 18 és 19; az I. és II-at 24 óra.

E határozatokat bár tapasztalt tanférfiak hozták, de nem hozhatunk kimondani, hogy enynyi házi dolgozat is valódi túlterhelés.

Ha nem tudná az ember azt, hogy gyakran éles és belátó szemek is a szokás tömött ködében megvakulnak, csodálkoznék azon a paedagogiai balfogalmon, hogy ifju növendékektől lehet 10—12 órai foglalkozást kivánni a tantermekben, mert ez nemcsak túlterhelés, hanem az egészségnek szándékos veszélyeztetése. S határozottan állíthatjuk ezt, mert a mi szülőink nem ezzel a módszerrel neveltettek. S ha most valaki azt kérdezné tőlünk, hogy mondanók meg valóban, hogy egy tanuló hány óráig foglalkozhatik tanulással, a kérdés nem hozna zavarba, mert feleletül határozottan azt adnók: minden ifjunak testalkatától függ az, hogy hány órát fordíthat tanulásra és okos paedagog, ki ezt megtudja határozni s feladatait e szerint adni. Hanem most a legtapasztaltabb paedagogus jóakarátát is elnyomja a tananyagok halmozott sokasága. És ez a halmozódás folytonosan növekedik. Én nem kételkedem abban, hogy a tanítók nagy része ezt éppen oly jól tudja, mint bárki más.

A szülők aggodalma és gyermekek feletti gondoskodása a tanítók jóakarátával egyetemben még sem vetett gátat, a túlterheletésnek, de akadt egy orvos, ki 1882. június 3-án az elmeegógyászat eisenachi ülésén előadást tartott arról, hogy miféle tapasztalatokat tett a tanintézetek mindkét nembeli növendékeinél a tananyag befolyásáról az elmére. Határozottan kárhoztatta a túlterhelést. Az előadást tetszéssel fogadták. A bizonyítékok oly erősek voltak, hogy az előadás kinyomatott s szülők s mások kezére jutva, végre a parlamentekbe felszólalásra adott alkalmat. Magától értetődik, hogy a felszólalások eredménytelenek voltak. A mi irni szerető korunkban nem jelenhet meg semmi, legyen az helyes vagy helytelen, hogy az ellenoldalról meg ne bíraltassék.

Akadott egy másik orvos, ki Hasse állításait tagadta, állítván, hogy túlterhelések itt-ott jönnek elé, de elmezavarodás ebből nem származik, erre öröklési hajlamnak kell fenforogni. Az irányadó és illetékes körök ezzel a nyilatkozattal megelégedtek, azt gondolván, hogy a panasz talán tulhajtott.

Azonban mi ítéletünkben nem lehetünk ily egyoldalúak. Hassé sem tagadta, hogy ez öröklési hajlamok kitörését elésegíti és siettetí a túlterhelés. És egy értelmes orvos sem tagadhatja, hogy elmezavaroknál nyugalom vagy pedig a szellemi munkától való visszataratás magát az elmezavart is meggyógyíthatja és ily gyógyszer rámutat egyszersmind a betegségnek okára is. Maga a kitünő elmeegó-

gyász dr. Schnell állítja, hogy tekintetbe kell venni, hogy megerősült gymnasiumi tanulókat csak ritkán visznek nyilvános tébolydába, mert e tébolyok a tanítványoknál mulékonyak és rövid ideig tartanak, legtöbbszörre nyugalom, falusi lég s más a czélnak megfelelő kezelés által gyógyíthatók. De figyelemmel kísérve, azt mondhatjuk, hogy felsőbb intézeteink növendékeinél ideges betegség, fejfájás, ingerlékenység sokszor lép fel és nem kell a paedagogusoknak az okosan gondolkodó orvos intő szavát kevésre becsülni, ha ők a túlterhelés ellen szólnak; mert az magára az egészségre kártékony és másodsor pedig czélt téveszt abban, hogy a vonzalmat a magasabb tudományokra gyengíti, az ifjat önerejében való bizalmatlanságra indítja.

A nemi ösztön ébredése előtt ritkán szokott a gyermekeknél téboly fellépni, s ha mégis jelentkezik, akkor ennek az oka a tanulás viszonyaiban keresendő. Szerencse, hogy ritkán lép fel; de éppen azért az okot kutatni minden észlelő orvosnak kötelessége, mert ha ez ok a tanulásban való megerősítésben gyökereznek, akkor ez a tanuló ifjúságnak egy nagy részét veszélylyel fenyegetné.

Tehetséges, szorgalmas tanulók némelyikénél szellemi bágyadtság vehető észre, másoknál izgatottság vagy részvétlenség az ifjúság életkörébe tartozó érdekek iránt. E bádgyasztó állapot olyan orvosok előtt, kik ifju tanulók kezelésével bajlódtak, nem ösmeretlen, s energia nélküli testtartásban, bágyadt tekintet és alélt kifejezésben mutatkozik. Ez semmi más a legtöbb esetben a tanulóknál, mint idült agyfáradtság és arra a túlizgatott ingerre vihető vissza, melyet a túlterhelt tanulás okoz, s mely legtöbbször olyankor mutatkozik, midőn a tanulóktól valami olyant kívánnak, mit a fejletlen agyvelővel megérteni és elsajátítani nem bir. Ezeket az észleleteket tudományosan gyakorlott orvosok kétségbe nem vonhatják. Megengedem, hogy valódi téboly a tanuló ifjúságnál ritkán lép fel, de a fentebb vázolt kedélyi és szellemi állapot minden egyéb csak nem egészséges, és a szerető szülők és lelkiismeretes tanítókra nézve nem kívánatos jelenség. Mit használ ilyen esetekben a határozott tagadás vagy indifferens figyelembe nem vevés? A jelenleg divatozó tudományos nevelés még a fentebb említettekén kívül egy sokkalta szembeötlőbb és semmiféle részrehajló takargatás által sehogy el nem rejthető káros állapotot teremtett.

Régebben hazánkban azt hitték, hogy a német tanintézetek növendékei affectálásból viselnek szemüvegeket. Ha megtekintjük a mi középtanodáink felsőbb osztályait, ha szemüveget nem is látunk

anynyt, mint a német tanintézeteknél, de a szemüvegekre való szükség nálunk már aligha kevesebb, mint Németországban. Sajnálom, hogy adatok a hazai tanintézeteknél felvett szemvizsgálásokról rendelkezésemre nem állanak; ilyen vizsgálódások tudtommal e hazában sohasem is tétettek.

De hogy az iskola teremti a rövidlátást, beszéljenek ennek bizonyítására azok a számok, melyek előtt a tagadás elnémul. Badenben, már 1844-ben hivatalos vizsgálatot tartottak, mely azt mutatta, hogy 2172 gymnasialis tanuló közül 392 rövidlátó volt. 1880. Frankfurt egyik gymnasiumának VI. osztályában 4% ; V-ben 20% ; IV-ben 28% ; III-ban 35% ; II-ben 55% ; I-ben 65% és így tovább, egyik gymnasiumban több, a másibban kevesebb találtak. Ez borzasztó eredmény! És most az a kérdés, hogy vajjon az ok a nevelés, vagy az öröklési hajlam ?!

Mind a kettő, és mind a kettő figyelemre int. A számok azt mutatják, hogy az iskolázás gyarapítja a rövidlátókat; az orvosi tapasztalat azt bizonyítja, hogy a rövidlátás öröklési hajlamot mutat.

Ez nyomasztó kilátás a jövőendő nemzedékre! Orvosi vizsgálódások kimutatták, hogy a falusi iskolák 1%-t szolgáltatják a rövidlátóknak; a városi iskolák 6%-át; a középiskolák 10%-át; a reáliskolák 19%-t; a gymnasiumok 26%, az egyetemek 60—70%-át. A rövidlátás bármely foka, hátrány a tanítóra nézve, természetvizsgálóra úgy, mint az orvosra, és kellemetlen a közéleti bárminemű foglalkozás teljesítésére.

Azt mondhatná valaki erre, hogy szerencse, hogy segítnek rajta a szemüvegek. A szemüveg a gyenge szemű rövidlátónak csak oly segedelem, mint a sántának a mankó.

Hogy a tanításban a tanítványok tantárgygyal túl vannak terhelve és ennek az egészségre való káros befolyásai ismeretesek, ez többé kétséget nem szenved és ha ez csak elismerve van, de rajta segíteni nem lehet, akkor erről beszélni haszontalan idővesztegetés volna, elismerve és tudva tovább engedni terjedését a serdülő nemzedék elleni — merénylet.

Távol van azonban tőlem az iskolai hatóságokat és tanférfiakat legkevésbé is gyanusítani e miatt.

Mint fentebb is említém a legfelsőbb helyekről le a legutolsó falusi tanítóiig, minden felől a könnyítés intő szava hangoztatott. A tanterveken anynyit soha sem változtattak, mint az utóbbi 12 év alatt. Az egészség követelményeinek megfelelő iskolaépületekre és a berendezési tárgyakra nézve is hazánk szegénységéhez képest sokat tettek.

Mindez azonban csak enyhítés, de nem gyógyszer a valóság ellen. Csak félrendszer, csak egy csepp a tenger vizében.

A társadalmi igények, a társadalmi követelések hibásak és betegek és hibájok, mint ragadós betegség, az ifjuság nevelésében rontólag és kárhóztatást érdemlőleg lépett föl. Ha nemzetünk elpusztulását nem akarják, hogy idő előtt bekövetkezzék, az ifjuság nevelésében reformot kell létre hoznunk és e reform jelmondata az kell hogy legyen: „Egészséges szellem egészséges testben.“ E mondat teté kell hogy váljék; mert a ki csak szavakat vet a levegőbe, az az életben is csak szép szavakat fog aratni és nem tetteket.

Kiséreljük meg most már ez állapot javításáról szólni.

Kulturánkat a szomszéd népektől tanultuk el, azokat magunkba átsajátítottuk, igényeinkhez alkalmaztuk. A kulturára való törekvésünk nem az utóbbi évtizek alatt kezdődött, hanem több százal ezelőtt; még abban a korban, midőn minden tudománynak nemzetközi nyelve és útmutatója az ó-görög és latinnyelv volt.

Minden európai nemzetnek azokban a százakban a cultura-
lis törekvése oda irányult, hogy e két nemzet classicus műveltségét nemzeti tulajdonná tegye. A XIX-ik százig Europa összes nemzeteit e cultura-
lis törekvés kielégítette, de a jelen száz, a nemzetek önerejének kifejlesztő száz, a latin és görög classicitást a régi terjedelmében az újkor követelményeivel szemben az ifju tanuló évek keretébe ma már többé be nem szoríthatja. Ma már csak úgy mutat-
ható fel az ifjuságnak, mint egy szép kaleidoskop, melyben a leg-
szébb alakok láthatók, de a melyeket mind megvalósítani nincs idő.

A magyar nemzetnek a gymnasiumi neveléshez való ragaszkodása hagyományon alapszik. Atyáink ilyen intézetekben nőttek fel; neveltetésök és kiképzésök ama kor igényének, melyben éltek, megfelelt.

Az 1848-iki időig a magyar nemzetnek népiskolái a gymnasiumra készítették elé a tanulót. A gymnasium berendezése hazánkban is olyan volt, mint külföldön; legtöbb helytt nevelt a tudományos pályára és a nemzetnek középosztálya tanult volt. E nevelés magától értetődik, nem teremtette meg azt a középosztályt, mely Europa többi nemzeteinél teremtődött; értem alatta az iparos és kereskedelmi osztályt. Sem az 1848 előtti, sem az ezutáni gymnasium a magyar nemzetnek az említett középosztályt nem nevelhette. Ok nélkül csatoltatott a gymnasiumok ó-classicus iránya mellé a modern classicitás és realismus, mert ebből csak a tulterhelés származott.

A reformra törekvés kezdete első sorban a szülőket illeti; te-

kintsék ezek a gymnasiumokat úgy, mint a kiválóbb tehetségek iskoláját. A nemzeti érdek és a gyakorlati élet kívánalma a gymnasium és népiskolák közé szakiskolákat teremtett. Fordítsa figyelmét minden szülő, ki erre utalva van, ezekre az iskolákra és akkor nem fog panaszkodni a görög és latin nyelv nehézsége ellen, melylyel gyermeke tehetsége nem mérközhetik. A gymnasium reformja is megtörtént, de nézetem szerint a reform nem azzal kezdődik, hogy belőle a görög és latin nyelv tanítása — mint sokan kívánják — kiküszöböltessék, mert ha ezt tennék, akkor az alapot semmisítenék meg; azokra a nyelvekre szüksége van a lelkészeknek, törvénytudóknak, orvosoknak és természetvizsgálóknak, azoknak a nyelveknek tudása útmutatóul szolgál az ideális gondolkozásra és cselekedetekre. A gymnasiumok a jelen tanrendekkel és rendszerekkel túlterhelik tanítványaikat és eme nyelvek megtanítását nem végezhetik úgy, mint hajdan. Irányuk bilaterális, munkájok túlterhelés. A jónak érdeke ösztönöz arra, hogy kételkedjem nemes céljok kivihetőségében és komoly kötelességnek tartom azon meggyőződésemet kifejezését, hogy céljok akkor lesz elérhető, ha tantárgyaikat nem minéműségökben, hanem menynységben kevesbítettik. És itt bátor vagyok néhány pontban erre nézve nézetemet felsorolni.

A latin nyelv többé nem szolgál a népek között a gondolatok kicserélésére; ma már minden nemzet saját nyelvén ír és beszél. A latin nyelv grammatikája a gyermeki évek tanuló szakában nehéz. A gymnasiumok I., II., III. osztályában nem könnyen felfogható, csak túlterhelésre szolgál; miért ne lehetne ezt is, miként a görög nyelvet, csakis a felsőbb osztályokban tanítani és éppen nem oly feles óraszámmal, mint az jelenleg az alsó osztályban történik. Ma a latin nyelvre csak anynyiban van a theologusnak, juristának, orvosnak szüksége, a mennyiben e tudományok genesise érdeklí; mert mindezeket a tudományokat lehet gyakorolni a nélkül, hogy a görög vagy latin nyelvet hibátlanul kellene tudni. Annál is inkább, hogy e nyelveken írott munkák ma már mind meg vannak a modernebb nyelveken hiteles fordításban, magyarázatokkal ellátva és így még könnyebben érthetők, mint az eredetiben.

Azt is szokták mondani, hogy a latin és görög grammatikák tanulása az újabb nyelvek tanítását könnyítí, azonban ez bajosan hihető el a gyermekkorra nézve, mert bajos a 11, 12, 13 éves gyermektől azt kívánni, hogy a nyelv sajátságait a tanulás által átértse és egyik nyelv hasonlóságát a másokban felismerje. Egy ilyen tanmenet kerülő út volna, mely nem könnyítí a tanulón, hanem túlterheli.

Azt is mondják, hogy a görög és latin grammatika tanulása élesíti a gyermekek eszét, lehet grammatikai viszonyokra, de nem a többi tudományokra nézve. Az alaki képzésre, a logikai gondolkodásra sokkal jobban hat maga a logika, a matematika és természettudományok tanítása, mint az idegen nyelveké. Magától értetődik, hogy ezek is valódi céljokat csakis a felsőbb osztályokban érhetik el. A folytonos nyolcz osztályu latin tanítás még ethikai előnyt sem mutat, mert a tapasztalat azt mutatja, hogy a gymnasiumokban éppen anynyi a hanyag és rest tanuló, mint a reáliskolákban a latin és görög nyelv tanulása nélkül.

Hogy első helyen a gymnasiumokat említettük, mint olyan tanintézeteket, hol tulterhelés van, annak oka az, hogy ez intézetek hazánkban a legrégebbek, legnépesebbek és nekem a legtöbb alkalmat nyújtottak tapasztalatok szerzésére.

De tekintsünk más intézetekre is és nézzük, hogy a tulterhelés hol kezdődik? A Fröbel-gyermekkertek iránt elvesztette a közönség pártoló bizalmát; a helyett, hogy ez intézetek nagy része engedte volna a kisdedek kedélyi vonzalmát és nyilatkozatait szabad menetben, sokféle és bajos szerkezetü játékokat teremtett számokra. A naiv gyermekes kedély csaknem szigoru iskolázás alá vonatott; az életművezetek szabad fejlődése gátolva volt a mesterséges kényszer által; a kisdedek szenvedtek épen úgy, mint a kalitkába zárt madár, s itt is az orvosoké az érdem, hogy a bajt korán felismerték és most már ez intézetek előljáróinak feladata lesz Fröbel nemes eszméjét nem engedni, hogy eredeti valóságából kivetkőztessék.

Lássuk a népiskolákat. A nép legyen értelmes, jószívü és felvilágosodott; de a nép sohasem volt és sohasem lesz tudós. E fogalommal a munkás szorgalom inkább társulhat, mint a tudás szorgalma. Hazánkban a népoktatás 12 év óta oly szépen halad elé és nem is lehet mondani, hogy bármely helység lakói ne örvendének azon, hogy gyermekeik az irás és olvasás mesterségét elsajátítják, mert hol van olyan lény, hogy ennek hasznát be ne látná, de méltó az a panasz is, midőn a szülők zugolódnak, ha gyermekeik évek hosszu során tiz egész hóig a nap nagyobb részén át körükből elvonatnak és a népiskola céljától eltérő tudományos intézetté változik át. A nép úgy sem tudja megítélni, hogy a jövőben minek veszi hasznát, anynyira a jelent élvező, hogy az elvontat meg nem érti. A mindennapit keresi és ez jó ösztöne is. A népiskolában a tanulás csak 4 fundamentumra építhető s ez: olvasás, irás, számolás és a rajz elemei; most már mit mondjunk? tagadjuk-e azt, hogy

az iskolák nincsenek túlterhelve, hol még ezek mellé alkotmánytan, vegytan, népszerű természettan és tudja Isten miféle tantárgyakat profánizálnak bele a tantervbe. E túlterhelt tananyag-halmazt indíthatja a kalocsai bíboros-érseket is arra, hogy a hatósága alá tartozó népiskola vezetőit figyelmeztesse a népiskolák eredeti hivatására.

És most végre következnek azok az intézetek, melyek a közéletben helyöket a népiskolák és gymnasiumok között foglalják el; ilyenek a polgári isk., felsőbb leányiskolák, képezdék, kereskedelmi és szakiskolák. Ez iskolák mintha elfelejtették volna, hogy az élet is egy nagy iskola, rövid időre nagy tananyagot halmaztak össze. Egyenkint mindenkinek megvan köre, hivatása és célja; de magából anynyifelé szeretné tanítványait kiképezni, hogy a tanuló a tanulással rendkívül túl van terhelve. Itt a térszüke nem engedi meg kimutatnunk, hogy minden egyes ilyen intézet miben terheli túl tanítványait, nem engedi pedig azért, mert sokat kellene ismételnünk, de hogy állításom nemcsak ráfogás, akárki meggyőződhetik arról, ha ez intézetek bármelyikének óratervét eléveszi, a legtöbbször az egyes heti óraszámok 29, 30, sőt néha 32-öt is tesznek.

Az igaz, hogy „rövid az élet és hosszú a tanulás“, de az is igaz, hogy ez életrevaló intézeteket a tanítók túlbuzgósága vitte céljától oly messze. E túlterhelést tehát egyenesen a tanférfiaknak lehet felróni, de másfelől a szülők is hibásak, mert kevés idő alatt nagy igényeket akarnak elérni és még más hibájok is van a szülőknek a túlterhelésben. Nálunk az idegen nyelvek taníttatására a szülők szeretete oly nagy, hogy talán egy nemzetnél sem látjuk azt ennyire, s még ezenkívül a gyermekek mulatsága most azonosított a felnőtt emberekével; nincs most külön gyermek-multság, hanem vannak számos, majdnem az egész év folyamában, májálisok, táncmultságok, s különböző titulusok alatt részt kell abban hogy vegyen a gyermek éppen úgy, mint a felnőtt ifju. Így haladunk; és a társadalom botlásait a család hajlandó az iskolára hárítani, az iskola vissza a családra, pedig mindkettő közösen a társadalmat alkotja. Jó volna a szerepeket fel nem cserélni, hanem vállalva az utat egyengetni a kitűzött nemes cél felé.

Dr. BARTÓK ISTVÁN.